

ДЕПАРТАМЕНТ КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ОБЛАСНИЙ ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВА

**ТРАДИЦІЙНА КУЛЬТУРА
В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ:
СВЯТА І СВЯТКУВАННЯ**

Матеріали науково-практичної конференції
з міжнародною участю

25-26 червня 2021 року

Харків
Друкарня Мадрид
2021

УДК 008:394.26](06)

T65

Редакційна колегія:

В.О. Лагутіна – директор Обласного організаційно-методичного центру культури і мистецтва, кандидат архітектури;

О.Г. Бугайченко – завідувач відділу дослідження нематеріальної культурної спадщини та креативних індустрій Обласного організаційно-методичного центру культури і мистецтва;

Н.М. Роман – кандидат педагогічних наук, доцент, член Харківського обласного відділення Національної всеукраїнської музичної спілки

Адреса редакційної колегії: 61002, Україна, м. Харків, вул. Пушкінська, 62;

Обласний організаційно-методичний центр культури і мистецтва.

Тел.+380 (57) 725-12-36

Традиційна культура в умовах глобалізації: свята і святкування. Матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю (25 – 26 червня 2021 року). Харків : Друкарня Мадрид, 2021. 355 с.

T65

ISBN 978-617-7988-73-0

До збірки увійшли тези та доповіді, в яких розглянуто й узагальнено головні шляхи та сучасні напрями впровадження актуальних тенденцій традиційної культури народних святкувань в умовах глобалізації на фоні тотальної інформатизації, еволюційної трансформації традиційного культурно-мистецького середовища, інноваційних підходів консолідації існуючого культурного простору. Представлені матеріали презентувалися й дискутувалися під час роботи науково-практичної конференції з міжнародною участю «Традиційна культура в умовах глобалізації: свята і святкування», яка проходила в м. Харкові 25 – 26 червня 2021 року.

У процесі обговорення доповідей, науковці, педагоги, мистецтвознавці, провідні діячі культури і мистецтва з різних регіонів України, а також із Білорусі, Молдови і Китаю обмінялися ідеями, теоретичними розробками та результатами практичного досвіду щодо інституційних підходів до відтворення, розвитку, поступового осучаснення й оновлення традиційних свят і святкувань, універсалізації світових культурних трендів, які сформовані на засадах стадіальності етнокультурного розвитку, відродження національної самобутності та збереження спадкоємності регіональних традицій святкування.

Для широкого кола науковців, практиків, а також усіх тих, хто цікавиться питаннями збереження традиційної культури, вивчає концептуальні парадигми ревіталізації народних традицій святкувань, займається організацією та проведенням святкових заходів.

УДК 008:394.26](06)

© Обласний організаційно-методичний центр культури і мистецтва, 2021
© ТОВ «Друкарня Мадрид», 2021

ISBN 978-617-7988-73-0

Оксана ЖЕЛТОБОРОВОДА
завідувач відділу
науково-експозиційної роботи №1
Харківського історичного
музею імені М.Ф. Сумцова

БАЗОВІСТЬ ТА ЕКСКЛЮЗИВНІСТЬ ЕТНОГРАФІЧНОЇ КОЛЕКЦІЇ ХІМ ІМЕНІ М.Ф. СУМЦОВА

Харківський історичний музей вже протягом століття виконує свою місію перед суспільством – збереження, вивчення та популяризація історичної спадщини регіону. За Законом України «Про музей і музейну справу» музей є науково-дослідним та культурно-освітнім закладом, створеним для вивчення, збереження, використання та популяризації музейних предметів та музейних колекцій із науковою та освітньою метою, для залучення громадян до надбань національної та світової культурної спадщини [1]. В 2015 році музей, після довгих років, отримав ім'я М.Ф. Сумцова – основоположника вітчизняного музеєзнавства [2]. Саме Микола Сумцов був першим директором музею і започаткував збирання музейної збірки.

Наразі колекція музею складає 334 тисячі предметів матеріальної культури, за різними групами зберігання, охоплюючи хронологічні рамки від найдавніших часів до сьогодення. Значна частина музейних предметів – це експонати з так званого довоєнного фонду, тобто зібрані до 1940 р. Ця частина колекції, а також тісно пов'язана з нею історія музею, на даний момент є предметом дослідження.

Харківський історичний музей імені М.Ф. Сумцова є прямим нащадком створеного в 1920 році Музею Слобідської України імені Г.С. Сковороди, який у 1920 – 1922 рр. очолював відомий український історик, етнограф та громадський діяч академік М.Ф. Сумцов. У 1899 році він був обраний членом-кореспондентом Чеської Академії наук, у 1905 році – членом-кореспондентом Петербурзької Академії наук, у 1919 році – академіком Української АН. Він очолював та був учасником багатьох слов'янських наукових товариств [3, с. 177].

Микола Сумцов мав досвід музейної справи, очолюючи свого часу перші музейні заклади в Харкові – Музей витончених мистецтв та старожитностей Імператорського Харківського університету, був завідувачем Етнографічного музею Харківського Історико-Філологічного

товариства [4, с. 10]. Отже, історія музею та музейної справи на Харківщині пов'язані з його особистою професійною історією.

Активно займаючись дослідженням народного життя, Микола Сумцов підкреслював важливість вивчення та збереження культурної спадщини населення Слобідського краю як частини культурного середовища всієї країни, з особливостями, автентичністю та взаємовпливами. Вважав це справою свого життя [5, с. 24]. Свого часу Микола Сумцов ініціював ряд наукових експедицій у різні регіони Слобідського краю з метою віднайти та зберегти речі народної культури. Результати пошукових робіт презентувалися на виставках масштабного XII Археологічного з'їзду в Харкові в 1902 році.

Значну частину етнографічних речей для виставок було зібрано проф. М.Ф. Сумцовим, проф. А.М. Покровським, проф. А.І. Красновим, проф. М.Г. Халанським, Е.П. Родаковою. Крім того, за проханням попереднього комітету в справі влаштування XII Археологічного з'їзду надсилалися речі від учителів народних шкіл, представників сільської інтелігенції з Полтавщини, Чернігівщини, також було отримано значні суми на влаштування виставки від низки губернських та повітових земств – Харківського, Полтавського, Катеринославського та Курського. Предмети традиційної культури після закінчення з'їзду перейшли у власність Харківського історико-філологічного товариства. Але товариство не мало помешкання, і речі було розміщено в помешканні університетського архіву, в підвалах та господарських приміщеннях університету, через що чимала частина предметів зіпсувалася – колекції хліба та печива, деякі музичні інструменти [6, с. 3].

Восени 1904 року після перебудови помешкання історичного архіву в одній з його кімнат було виставлено частину етнографічних збірок. Із дня існування Етнографічного музею до 1918 року ним завідував Микола Сумцов. Охороною музею в 1906 – 1907 рр. займався Василь Данилевич [6, с. 4].

До Етнографічного музею при його організації було передано етнографічні речі з Музею витончених мистецтв та старожитностей. Колекції вирізнялися різноманітністю, такі як: єдина в Україні колекція хлібного печива, одна з 14-ти відомих у світі колекцій писанок, вперше зібрані як автентичний вид декоративно-ужиткового мистецтва крелевецькі рушники, святкові прикраси помешкань, народні ліки, дитячі іграшки, українські та російські головні убори, коцарський станок.

Поповнення музею відбувалося за рахунок експедицій та зборів предметів працівниками. Миколою Сумцовим вперше були зібрані речі, що стосувалися творчості місцевого поета Щоголіва, проф. В. Данилевичем було доставлено збірку портретів, малюнків, друкованих творів письменника І.П. Котляревського. Н.Л. Шабельська померла в музеї велику колекцію північно-російських кокошників, поясів, дерев'яної різби, за що вона отримала премію на Паризькій міжнародній виставці. Художник Г.Г. Павлович передав музею колекцію акварельних малюнків та статуєток із типами українців Харківської та Полтавської губерній.

Слід зауважити, що 1918 р. М.Ф. Сумцов вперше підняв питання полікультурності. Він писав про експонати Етнографічного музею, що вони демонструють життя українського народу й населення російського та кримського, що є національними меншостями і представляють великий інтерес.

При організації Музею Слобідської України в 1920 р. Етнографічний музей повністю увійшов до складу етнографічного відділу Музею Слобідської України. До музейної збірки також увійшли предмети з колекцій художньо-промислового музею (1886 р.) – живопис та скульптура, музею вишуканих мистецтв при університеті (1837 р.) – археологічні артефакти. До створення колекції музею долучилися такі видатні діячі, як: Дмитро Багалій, Єгор Редін, Андрій Краснов, Василь Данилевич, Сергій Васильківський та ін. [7]

Очолити музей, Микола Сумцов створив статут та розробив програму діяльності. Музей мав Всеукраїнський статус. Микола Сумцов запропонував для музею структуру з трьох відділів: історичного, художнього та етнографічного. Саме етнографічному відділу надавалася перевага [6, с. 6]. Бо етнографічні матеріали, або точніше предмети традиційної народної культури та побуту, є основним джерелом для вивчення історії та культури населення Слобідського краю. Ця ідея була основною при закладанні цілей створення масштабного музею в серці Слобожанщини – Харкові. Завданням музею було вивчення українського народного життя, насамперед місцевого, у всій його різноманітності. Пояснювалося це завдання тим, що через переселення селян, що відбулося під час революцій з півночі країни СРСР на Україну, виникали нові погляди на життя, що призводило до змін в українській народній архітектурі, одязі, їжі, традиційному побуті та ремісничому виробництві [6, с. 3]. Тому, на думку науковця

та музейника Миколи Сумцова, була необхідною реєстрація старих та нових впливів в пам'ятках народної культури та побуту.

Поставивши таку задачу, з часів заснування музею співробітники зіткнулися з багатьма труднощами в її реалізації. По-перше – музей не мав коштів, по-друге – дослідники та збирачі побуту зустріли недовіру населення, особливо дальніх сіл та хуторів. Представників музею населення нерідко сприймало за шпигунів. Але все ж музейники не припиняли роботу, розуміючи можливість втрати частини національної культурної спадщини. За власні кошти та за рахунок особистих домовленостей, речі з народного побуту поступово ставали музейними експонатами. На допомогу музею свого часу прийшла Етнографічна секція Харківського губкомпису, потім Етнографічна комісія наукового відділу рукопису, виділялися кошти на закупівлю речей у населення [6, с. 44]. Отже, музей, за підтримки влади, відновив свою роботу і став доступним для відвідувачів. У 1920 – 1930 рр. музей став регіональним центром вивчення традиційних та сучасних явищ культури та побуту, а також першим українським музеєм у Харкові, що мав за мету широку популяризацію надбань національної культури. В 1923 році, після тривалої перерви, в музеї було відкрито дві виставки нових надходжень – предметів народного побуту, зібраних на Харківщині. [6, с. 6]

Експонати етнографічного відділу були розподілені по групах у відповідності до призначення чи використання (зараз – за матеріалами виробництва):

1. Помешкання (моделі дворів, хат, будівель, повна обстава покуття).
2. Одяг (убрання на манекенах, малюнки, статуетки в одязі);
3. Харч (обрядова їжа).
4. Знання (речі міру та лічби).
5. Виробництво (керамічне, текстильне, чоботарське, ковальське, золотарське, ложкарське, хліборобське, вівчарське, рибальське, бджільницьке, шахтарське).
6. Мистецтво (розписи, скульптура, різьба, вишивки).
7. Дитячий відділ (іграшки).

Згодом Музей Слобідської України ім. Г.С. Сковороди став одним з кращих в Україні і по фондовому наповненню. У своїй статті до першого випуску «Бюлетеня Музею Слобідської України» за 1925 рік, Раїса Сергіївна Данковська так описувала цей факт: «Несмотря на малочисленный штат (7 человек), музей все эти годы пополнялся:

путем привлечения пожертвователей, получения по ордерам, обмена и покупки. За время с 1920 по 1925 годы новых приобретений в музей поступило 2.484» [6, с. 8]

На сьогодні ХІМ збирає етнографічні предмети за групами: тканини, дерево, метал, різне. Це рушники, одяг, побутові речі, меблі, посуд, прикраси, сільськогосподарський реманент, обрядові та культові речі, предмети декоративно-ужиткового мистецтва. Більша частина колекції зібрана в 1910 – 1930-х роках. Базою музейного зібрання стали дві колекції: предмети, зібрані в ході етнографічних експедицій, більшу частину яких проводив особисто Микола Сумцов, та предмети з Музею історико-філологічного товариства, яке так само очолював Микола Сумцов. Колекція була систематизована та атрибутована, бо кожна річ, що стала музейним предметом, була внесена до реєстру знахідок як музейний експонат і частина культурної спадщини Слобідського краю.

Слід нагадати, що Микола Сумцов багато уваги приділяв безпосередньо систематизації та науковому обґрунтуванню колекційної збірки. Тобто розробив засади або фундамент для розвитку саме музейного вивчення історичного минулого та культури етносів, розуміючи необхідність не лише збереження, а й пояснення за допомогою музейних виставок сторінок минувшини, демонстрацію для широкого загалу матеріальної культури, автентичності, особливостей та регіональної ексклюзивності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України Про музей і музейну справу. URL. : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Резолюція від 15 квітня 2015 року за результатами громадського обговорення з питання присвоєння Обласному комунальному закладу Харківському історичному музею імені Миколи Федоровича Сумцова. URL.:<http://www.oblrada.kharkov.ua/ru/press-center/news/13303-rezolyutsiya-za-rezultatami-gromadskogo-obgovorenniya-z-pitannya-prisvoennya-oblasnomu-komunalnomu-zakladu-kharkivskomu-istorichnomu-muzeyu-imeni-mikoli-fedorovicha-sumtsova>
3. Сумцов Микола Федорович. Українська радянська енциклопедія. Т. 14. К., 1963. 876 с.

4. Сошнікова О.М. Харківський історичний музей: вчора, сьогодні, завтра (до 90-річчя музею). Шістнадцяті Сумцовські читання. Х., 2010. 199 с.
5. Сумцов М.Ф.. Дослідження з етнографії та історії культури Слобідської України. Вибрані праці / Упорядкування М.М. Красіков. Х. : Атос. 558 с.
6. Бюлетень №1 Музею Слобідської України імені Г.С. Сковороди. Х., 1925. 45 с.
7. Історія музею.URL.: <http://museum.kh.ua/about/museum-history>.